

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ט, תשי"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

„דיוקי סגנון“ לפי „עברית כהלכה“

ד"ר יצחק פרץ ידוע כאחד הוותיקים והמעולים בין מורי הלשון העברית, בעל השכלה בלשנית וער לחידושים במדע הלשון. ואין הוא מסתפק בהוראת בני-נוער ומבוגרים בבתי-ספר תיכוניים וגבוהים ובשיעורי-ערב, אלא זה שנים רבות הוא מזכה רבבות בהדרכתו ובהסברתו בענייני לשון על ידי מאמריו, המתפרסמים ב„דבר“ ובעיתונים אחרים. יתר על כן — מאמרים אלה יוצאים אחר-כך מכוונסים ומתוקנים בספרים מיוחדים בשם „עברית כהלכה — מדריך בענייני לשון“. בשנת תשי"ג נתפרסם החלק הראשון, בשנת תשט"ז החלק השני, ועכשיו החלק השלישי הולך ונדפס. כן ראוי להזכיר כאן מפרי עטו — רק בפעולתו בשדה ענייני הלשון המעשיים אנו עוסקים — את ספר הלימוד החשוב „תחביר הלשון העברית“, שיצא אף במהדורה מיוחדת לבתי-ספר עממיים.

המאמרים שב„עברית כהלכה“ מסבירים בעיות מעשיות של הבעה ברורה בעברית נכונה. רחוק פרץ משיטתם המיושנת של מתקני שיבושים בנוסח „אל תאמר : ... אמור : ...“. אמנם שגיאות הוא מתקן, אבל עיקר כוונתו להעמיד את המעיין על מהותו של השיבוש, על סיבת הסטייה מן הנכון ועל טעמי מצוות הלשון, כפי שהוא גורסן.

העברית החדשה עדיין לא נתגבשה די צורכה. בשום רמה מרמות הלשון השונות עדיין אין לנו אחדות, אפילו יחסית — לא בספרות, לא בעיתונים, לא בשפת המקצועות למיניהם ולא

בשיחה היום-יומית. עדיין משמשות בערבוביה השפעות של שכבות שונות מן ההיסטוריה הארוכה של לשוננו והשפעות חדשות של שפות זרות. בעניינים רבים של לשון ימינו אין אנו יכולים לומר בביטחון, מה כשר ומה פסול; ובשאלות רבות ניתנת הבררה בין אפשרויות אחדות, ויש פנים לכאן ולכאן. אכן מעט-מעט מתגבש והולך נוהג חדש, וכבר היום נפתרו בעיות רבות, שהיו מוקשות עוד לפני עשרים שנה, או פתרון נראה עתה קרוב יותר וקל יותר.

אולם הואיל ובעניינים לאין מספר עדיין רבה הערבוביה וקשה הבררה, כל מורה לשון, הרואה חובה לעצמו לומר לתלמידו דבר ברור ולפסוק הלכה מפורשת, בוחר למעשה לפי טעמו ולפי נטיותיו האישיות. לא ייפלא אפוא, שגם העברית כהלכה של פרץ אינה נראית בכל פרט כתקנה האפשרית היחידה; שלא כל השיבושים, שהוא פוסל, הם שיבושים בעיני כולנו; ושקצת תיקונים שהוא מציע אינם מתקבלים על הדעת כהכרחיים. פרץ בעצמו יודע זאת, ומשום-כך הוא פוסק את פסוקו בדרך-כלל בזהירות, ובבעיות קשות אינו מציע פתרונים אלא כפי שהם נראים לו ביותר לאור הנימוקים, שהוא מפרט ומסביר בבהירות. ואל נתעלם מדבר אחד: השיבושים ותיקוניהם, שבהם אפשר לחלוק על פרץ, הם מיעוט, ואילו הרוב הם שיפורי לשון ובירורי בעיות, שכל יודע עברית יסכים להם.

לפני חדשים מספר הוסיף פרץ ספר-לוואי על ספרי „עברית כהלכה“, הוא הספר „דיוקי סגנון — קורס גבוה ללימוד הבעה עברית“ (תל-אביב, תשי״ז). זהו ספר תרגילים באותם העניינים הנדונים ב„עברית כהלכה“. התלמיד מוצא כאן בחלק

הראשון אוסף עשיר מאוד של שאלות ושל משפטים לקיים מבחינה זו או אחרת, ובחלק השני — את התשובות על השאלות ואותם המשפטים, כשהם מתוקנים. אין בספר זה כל הסבר לשיבוש ולתיקונו, אבל על-יד כל תיקון נמצא מראה-מקום, השולח את המעיין לבירור שב"עברית כהלכה".

ערכו הגדול של ספר אימונים זה ותועלתו הרבה למתאמן בו אינם מוטלים בספק. עמדו לו לפרץ ניסיונו הנרחב בהוראה ושקידתו המתמדת על איסוף החומר לתרגילים. אחרי הפתיחה, המציעה את מטרתו ושיטתו של הספר, באות הוראות למתאמנים, וגוף הספר מחולק לשלושה פרקים גדולים: (א) שימוש הצורות, ובו ט"ז סעיפים — שם-העצם, נטיות, הסמיכות, שם-התואר, שם-הגוף, הפועל, תואר-הפועל, מלות-יחס וכיו"ב; (ב) תחביר, ובו י"ג סעיפים — התאם, אוגד, תיאור-מצב, וי, ש, שלילה, תנאי, פיסוק, סדר המלים במשפט וכו'; (ג) סגנון, ובו י"ז סעיפים — היגיון, ניגוד, פועל או שם, החסרה, לשון כלאיים, מליצה, שימוש בניבים וכו'. את כל התרגילים האלה מסכם פרק מיוחד, הכולל חומר מסוגים שונים, חיבורים לתיקון ומבחנים לדוגמה, ובסוף הספר בא, כאמור, מפתח לפתירת הבעיות ולתיקון המשפטים שבחלק הקודם.

כשרונו של המחבר להוראה וניסיונו בה מתגלים בניסוח המוצלח של השאלות ותשובותיהן, ושקידתו על איסוף החומר ברורה לפי טיב המשפטים המדגימים את השיבושים למיניהם. בדרך-כלל אין אלה משפטים בדויים מלב המחבר, אלא פסוקים מלוקטים מן הספרות, מן העיתונים, ממכתבים ומסמכים וכיו"ב, ומכאן רב-גוניותו וחיונותו של החומר. מצד אחר יש לומר,

שקצת המשפטים האלה, התלושים ממקום כתיבתם הראשון, אין כוונתם נהירה למעיין תכף ומיד, והואיל ותיקון השיבוש תלוי בהבנת המשפט בשלמותו ובסביבתו, יש בכך לפעמים משום הכבדה על המתאמן.

פרץ עצמו אומר בהקדמה לספר: „האימונים המוצעים מידה רבה של חידוש בהם. לפיכך אין, בוודאי, עבודה זו מושלמת.“ — הליקויים, המזדמנים למעיין בספר ולמשתמש בו בהוראה, מועטים מאוד כנגד התועלת הרבה, שאפשר להפיק ממנו. יצוינו כאן רק שני דברים, שראוי לתקנם: אף אם חיי המשפטים, המובאים בספר, משובשים במקורם, כמו שהם באים כאן, מוטב לתקן קצתם כך, שישאר בכל אחד רק שיבוש אחד, ובו תתרכז תשומת-לבו של הלומד. ועוד: יש בספר סעיף מיוחד, הדן בפיסוק, ובקצת סעיפים אחרים באה הוראה לתקן, מלבד השיבוש העיקרי, גם את הפיסוק, אבל אף בסעיפים, שאין שם הוראה כזו, חסרים לעתים סימני-הפיסוק ההכרחיים. אמנם בראש הספר, בהוראות הכלליות, נאמר „תן דעתך גם על הפיסוק“, אבל נראה, שמוטב לתת פיסוק מלא ונכון בכל מקום, שבו תיקון הפיסוק אינו מעניינו של התרגיל.

הואיל והספר קשור ב„עברית כהלכה“, חל על זה כל מה שנאמר למעלה על זה. לא כל תופעה, שפרץ רואה בה שיבוש, היא פסולה לכל הדעות; ולא כל תיקון, שהוא מציע, נראה כמחויב בעיני הכול. ולפעמים אף קורה בספר, ש„קשיא מדפרץ אדפרץ“. אולם רובם של אלה — זמננו ומצב לשוננו גרמון.

המרה, להמרות

(הערה למאמרו של ג' ברגין ב"לשוננו לעם" קונטרס פה)

מר צבי דקל מירושלים כותב לנו :

הואיל ובחוברת האחרונה ביקשתם להודיעכם על תולדות ההימור, הנני מציין את הפרטים הבאים: לפני שלוש-ארבע שנים קראתי ב"פינת הלשון" ליצחק אבינרי הערה קצרה על החידוש הפסול הימור, ובה ציין כי עמד על כך לפני כמה שנים. פניתי אליו ושאלתיו, מתי כתב על כך, והרי תשובתו שקיבלתי :

"מאמר בשם 'הימור — חמץ לביעור' פרסמתי במדורי 'פינת הלשון' בי"ז ניסן תש"ז, ושם הבאתי דוגמאות לשימוש זה לפני 30 שנה בערך. גם הבאתי דוגמאות מכתבי לילינבלום שכתב המרה במקום המריה (כדרך שהיו כותבים בימי-הביניים הטעה במקום הטעיה) ואף הוספתי דוגמה מקבילה מהשיבוש אימור במילון בן-יהודה, והיא מעידה שנכשל בזה בן-יהודה, שחשב את האלף של אימור בארמית כשורשית, כשם שטועים בזה בעלי ההימור החדש. ותמה אני מאוד על אבן-שושן, שהכניס שיבוש זה בכרך המילואים שלו, כאילו יש בזה משום השלמת חסר".

מתשובות המזכירות המדעית

(א) שאלה: מהי המלה העברית הנכונה, המקבילה למלה האנגלית *respectively*, וכיצד אפשר לבנות משפט עברי כתרגום למשפט הבא:

I have insured two cars for I.L. 2000.— and I.L. 3000.— respectively.

תשובה: בעית תרגומה של המלה האנגלית הנ"ל — במקום שבאמת יש צורך בה בעברית — צריכה עיון מיוחד. בלשון מקצועות מסוימים, כגון מתמטיקה, משמשת המלה בהתאמה לעניין זה. ואולם את המשפט האנגלי הנ"ל אפשר לתרגם כך: "ביטחתי שתי מכוניות, אחת בסך — 2000 ל"י ואחת בסך — 3000 ל"י".

(ב) שאלה: מהו המונח העברי לחבילה בעלת נפח גדול, ארוזה בדרך-כלל בשק ואחוזה חישוקי ברזל? באנגלית זה נקרא *bale*, בצרפתית *balle* ובגרמנית *Ballen*. רבים אומרים גם בעברית באלה.

תשובה: ועד הלשון קבע: כפת (מ"ר פְּתִיָּם) כתרגום למלים הלועזיות הנ"ל. עי' מילון למונחי האריגה, עמ' 10.